

Міністерство освіти і науки України
ВСП « Ковельський промислово-економічний фаховий коледж
Луцького національного технічного університету»

ОСНОВИ ОХОРОНИ ПРАЦІ

Конспект лекцій

для здобувачів освітньо-кваліфікаційного рівня фаховий молодший бакалавр
денної та заочної форми навчання

Ковель, 2021

УДК 811.11(07)

А 64

Затверджено до видання методичною радою ВСП «КПЕФК Луцького НТУ»,
протокол № _ від «_» _____ 2021 року.

Голова методичної ради ВСП «КПЕФК Луцького НТУ» _____ І. М. Ілюшик

Розглянуто і схвалено на засіданні циклової комісії викладачів природничо-математичних дисциплін ВСП «Ковельський промислово-економічний фаховий коледж Луцького НТУ», протокол № ____ від «____» _____ 2021 року.

Голова циклової комісії _____ Ж.В.Кривош

Електронна копія друкованого видання передана до книжкового фонду бібліотеки ВСП «Ковельський промислово-економічний фаховий коледжу Луцького НТУ»

Завідувачка бібліотеки _____ Н.М.Телючик

(підпис)

Укладач: _____ С.В.Зейко, викладач ВСП «КПЕФК Луцького НТУ»

(підпис)

Рецензент: _____ к.т.н. Т.В.Селівончик

(підпис)

Відповідальний за випуск: _____ Л.В. Прокопчук, методист ВСП «КПЕФК Луцького НТУ»

(підпис)

А 64 Основи охорони праці [Текст]: Конспект лекцій для здобувачів освітньо-кваліфікаційного рівня фаховий молодший бакалавр денної та заочної форми навчання/уклад. С.В.Зейко – Ковель: ВСП «КПЕФК Луцького НТУ», 2021. –55 с.

Видання містить лекційний матеріал 1 розділу «Правові та організаційні основи охорони праці», які створюють умови для інтенсифікації навчального процесу, сприяють успішному засвоєнню знань при вивченні навчальної дисципліни.

Призначене для здобувачів освітньо-кваліфікаційного рівня фаховий молодший бакалавр денної форми навчання.

© С.В.Зейко, 2021

ЗМІСТ

Лекція 1. Вступ. Загальні питання охорони праці	5
1.1. Сучасний стан охорони праці в Україні та за кордоном	5
1.2. Основні розділи дисципліни “Основи охорони праці”	6
1.3. Суб’єкти і об’єкти охорони праці	6
1.4. Основні терміни та визначення в галузі охорони праці.....	7
1.5 Класифікація шкідливих та небезпечних виробничих чинників	8
Лекція 2. Правові та організаційні основи охорони праці.....	9
2.1. Конституційні засади охорони праці в Україні. Законодавство України про охорону праці	9
2.2. Закон України “Про охорону праці”	10
2.3. Основні принципи державної політики України у галузі	10
охорони праці	10
2.4. Охорона праці жінок, неповнолітніх, інвалідів.....	11
2.5. Відповідальність посадових осіб і працівників за порушення законодавства про охорону праці.....	12
2.6. Нормативно-правові акти з охорони праці	13
2.7. Стандарти в галузі охорони праці.....	13
Лекція 3. Державне управління охороною праці, державний нагляд і громадський контроль за охороною праці.....	15
3.1. Система державного управління охороною праці в Україні.....	15
3.2. Компетенція та повноваження органів державного управління	17
охороною праці	17
3.3. Національна рада з питань безпечної життєдіяльності населення.....	18
3.4. Органи державного нагляду за охороною праці, їх основні	18
повноваження і права	18
3.5. Громадський контроль за дотриманням законодавства про охорону ...	19
праці.....	19
Лекція 4. Організація охорони праці на підприємстві	21
4.1. Структура, основні функції і завдання управління охороною праці в	21

організації	21
4.2. Служба охорони праці підприємства	22
4.3. Статус і підпорядкованість.....	23
4.4. Основні завдання, функції служби охорони праці.....	24
4.5. Права і обов'язки працівників служби охорони праці	25
4.6. Комісія з питань охорони праці підприємства	26
4.7. Основні завдання та права комісії	26
4.8. Кабінети промислової безпеки та охорони праці, основні завдання та напрямки роботи кабінетів.....	27
4.9. Кольори, знаки безпеки та сигнальна розмітка	28
4.10. Стимулювання охорони праці.....	29
Лекція 5. Навчання з питань охорони праці	30
5.1. Принцип організації та види навчання з питань охорони праці	30
5.2. Навчання і перевірка знань з питань охорони праці працівників під час прийняття на роботу і в процесі роботи	31
5.3. Спеціальне навчання і перевірка знань з питань охорони праці працівників, які виконують роботи підвищеної небезпеки	32
5.4. Навчання з питань охорони праці посадових осіб	32
5.5. Інструктажі з питань охорони праці. Види інструктажів. Порядок проведення інструктажів для працівників. Інструктажі з питань охорони ..	33
5.6. Стажування (дублювання) та допуск працівників до роботи	34
Література	36

Лекція 1. Вступ. Загальні питання охорони праці

ПЛАН

- 1.1. Сучасний стан охорони праці в Україні та за кордоном
- 1.2 Основні розділи дисципліни “Основи охорони праці»
- 1.3. Суб’єкти і об’єкти охорони праці
- 1.4. Основні терміни та визначення в галузі охорони праці
- 1.5. Класифікація шкідливих та небезпечних виробничих чинників

1.1. Сучасний стан охорони праці в Україні та за кордоном

Сучасний стан охорони праці в Україні можна охарактеризувати як такий, що викликає серйозне занепокоєння. Створення безпечних умов праці - це невід’ємна частина соціально-економічного розвитку держави, складова державної політики, національної безпеки та державного будівництва, одна з найважливіших функцій органів виконавчої влади, місцевих державних адміністрацій, виконавчих органів рад, підприємств.

Ми бачимо, що стан із травматизмом та смертельними випадками значно не змінюється, а набуває деякої “стабілізації” у порівнянні з минулими роками. Але кількість травмованих і загиблих викликає стурбованість про майбутнє нашої країни та дієздатної частини населення. У країні, де немає війни або інших військових подій, гинуть і травмуються люди. Підприємства працюють ледь-ледь, але починають набирати оберти, і зі зростанням виробництва відбудеться відповідне збільшення випадків виробничих аварій та травматизму. Суперечна ситуація, у якій нині опинилися підприємства (коли, з одного боку, треба підвищувати рівень випуску виробів, а з іншого, вони змушені працювати у складних економічних умовах), не дає змоги суттєво поліпшити стан умов та безпеки праці.

За статистичними даними *Міжнародна організація праці* (МОП) кількість нещасних випадків у світі на виробництві останнім часом зросла і становить 270 млн. чол. щорічно, з них приблизно 220 тис. гине. Рівень травматизму й профзахворювань значно вищий у країнах, що розвиваються, ніж у промислово розвинених державах. Так, у країнах Європейського Союзу щорічно жертвами нещасних випадків і профзахворювань стають приблизно 10 млн. чол., із них близько 8 тис. гине. В Україні в 2009 р. на виробництві травмувалося 12 370 чол. (з них 675 - смертельно), одержали професійні захворювання 3,4 тис. чол. МОП установила, що в Європейському Союзі щорічно припадає 1 нещасний випадок (НВ) зі смертельним наслідком на 800 - 1300 травмованих. В Україні кожний 18 випадок травмування - зі смертельним наслідком. Це найбільший показник серед країн СНД. У рівновеликій, але високорозвиненій Франції рівень виробничого травматизму в 10 разів нижчий від нашого. За висновком іноземних фахівців, які за

програмою МОП працювали в Україні, більша частина НВ зі смертельним наслідком пояснюється п'ятьма основними причинами: незадовільною підготовкою працівників і роботодавців з питань ОП; відсутністю належного контролю за станом безпеки на робочих місцях і невиконанням установлених норм; недостатнім забезпеченням працюючих засобами індивідуального захисту (ЗІЗ); повільним впровадженням засобів і 8 приладів колективної безпеки на підприємствах; застарілістю (у деяких галузях - до 80%) засобів виробництва.

1.2. Основні розділи дисципліни “Основи охорони праці”

Вивчення курсу Основи охорони праці (ООП) обумовлено тим, що в умовах виробництва мають місце потенційно небезпечні шкідливі виробничі фактори, вплив яких на організм людини може призвести до виробничих травм, професійних захворювань, отруєнь та навіть до загибелі людей.

Необхідність забезпечення здорових і безпечних умов праці у всіх галузях діяльності, орієнтація на безперечний пріоритет людського життя і здоров'я зумовлюють необхідність підготовки в вищих навчальних закладів фахівців усіх освітньо-кваліфікаційних рівнів з питань охорони праці.

Головна мета курсу - надати майбутнім фахівцям основи знань з охорони праці, реалізація яких у професійній діяльності дозволить покращити умови праці, підвищити її ефективність і продуктивність, попередити професійні захворювання, виробничий травматизм, аварійність і т.д.

Дисципліна “Охорони праці” складається з таких основних розділів:

1. Організаційні і правові питання охорони праці;
2. Виробнича санітарія;
3. Техніка безпеки;
4. Пожежна безпека.

Тільки спеціаліст, що на високому рівні володіє всім комплексом питань охорони праці, має моральне і фактичне право очолювати виробничі колективи, керувати людьми на виробництві, в офісі, в установі чи організації, видавати підлеглим та колегам виробничі завдання, організовувати виробничий процес.

1.3. Суб'єкти і об'єкти охорони праці

Об'єктом охорони праці є здоров'я і працездатність людини, а **предметом** - засоби і заходи, спрямовані на їхнє збереження. Об'єктом вивчення охорони праці як науки є праця (трудова діяльність). Трудову діяльність вивчають не тільки охорона праці, а й багато природничих і суспільних наук: політекономія, гігієна праці, соціологія, інженерна психологія та інші.

Суб'єкт управління аналізує інформацію про стан охорони праці структурних підрозділів підприємства і приймає рішення направлені на наведення фактичних показників охорони праці у відповідність з

нормативними.

Об'єктом управління є діяльність структурних підрозділів і служб підприємства по забезпеченню безпечних і нешкідливих умов праці на робочих місцях, виробничих ділянках, цехах і підприємства в цілому. Розглядаючи управління охороною праці із зазначених позицій, вважають, що система управління охороною праці (СУОП) є сукупністю самої системи охорони праці та елементів управління її станом. Іншими словами, управління охороною праці - це підготовка, прийняття і реалізація системи заходів із забезпечення охорони життя і здоров'я працівників у процесі трудової діяльності. Охорона праці базується на законодавчих, директивних і нормативно-технічних документах. При управлінні охороною праці повинні прийматися рішення і здійснюватися заходи, які не перечать чинному законодавству, державним нормативним актам про охорону праці, стандартам безпеки праці, правилам і нормам охорони праці.

1.4. Основні терміни та визначення в галузі охорони праці

Праця - це цілеспрямована діяльність людини, направлена на модифікацію й пристосування предметів природи для задоволення її життєвих потреб. Праця передбачає наявність трьох елементів:

- > власне трудової діяльності;
- > предмета й засобів праці.

Трудову діяльність людини, здійснювану на виробництві, називають виробничою діяльністю. У процесі виробничої діяльності в робочій зоні виникають негативні фактори, які діють на людину. Негативні фактори, які виникають у робочій зоні - це такі фактори, що негативно діють на людину, викликаючи погіршення стану її здоров'я, захворювання або травми. Негативні виробничі фактори прийнято також називати небезпечними й шкідливими виробничими факторами (НШВФ), які поділяються на небезпечні й шкідливі фактори.

Охорона праці - це система правових, соціально-економічних, організаційно-технічних, санітарно-гігієнічних і лікувально-профілактичних заходів і засобів, спрямованих на збереження здоров'я й працездатності людини у процесі праці.

Умови праці - сукупність факторів виробничого середовища й трудового процесу, які впливають на здоров'я й працездатність людини у процесі її професійної діяльності.

Шкідливий виробничий фактор (ШВФ) - виробничий фактор, вплив якого може призвести до погіршення стану здоров'я, зниження працездатності працівника.

Небезпечний виробничий фактор (НВФ) - виробничий фактор, дія якого в певних умовах може привести до травм або до іншого раптового погіршення здоров'я працівника.

Виробнича травма - порушення анатомічної цілісності організму людини або його функцій унаслідок впливу виробничих факторів.

Нещасний випадок на виробництві - раптовий вплив на працівника небезпечного виробничого фактора або середовища, внаслідок чого нанесена шкода здоров'ю або настала смерть.

Професійне захворювання - патологічний стан людини, обумовлене роботою й пов'язаний із надмірним напруженням організму або несприятливою дією шкідливих виробничих факторів.

Люди, зняряддя праці, оточуюче середовище та завдання, що вирішуються в процесі трудової діяльності, являють собою динамічну систему, зміна в якій будь-якого з компонентів веде до зміни інших, а результативний вплив на безпеку інколи буває важко оцінити заздалегідь.

Під безпекою розуміється стан захищеності особи та суспільства від ризику зазнати шкоди.

Слід зауважити, що між небезпечними (які травмують) і шкідливими виробничими факторами існує певний взаємозв'язок. При високих рівнях ШВФ вони можуть стати небезпечними. Так, досить високі концентрації шкідливих речовин у повітрі робочої зони можуть привести до сильного отруєння і навіть до смерті. Високі рівні звуку або звукового імпульсу можуть привести до травми слухового аналізатору (барабанної перетинки). Високі рівні радіації викликають розвиток гострої форми променевого захворювання, при якому спостерігається швидке погіршення самопочуття людини з незворотними змінами в організмі, котре приводить, за відсутності медичного втручання, як правило, до смерті. У багатьох випадках наявність у робочій зоні ШВФ сприяє появі НВФ. Наприклад, підвищена вологість й температура, наявність у повітрі робочої зони струмопровідного пилу (шкідливі фактори) значно підвищують небезпеку ураження людини електричним струмом (небезпечний фактор). Таким чином, для ряду негативних факторів поділення на НВФ і ШВФ, деякою мірою, умовне і визначається переважно характером їх прояву у виробничих умовах.

1.5 Класифікація шкідливих та небезпечних виробничих чинників

Класифікація поділяється на такі групи :

1. фізичні;
2. хімічні;
3. біологічні.

До фізичних шкідливих та небезпечних виробничих факторів належать :

- > рухомі механізми та машини;
- > пересувні частини виробничого устаткування;
- > підвищена запиленість та загазованість повітря робочої зони;
- > підвищена чи понижена температура устаткування матеріалів, повітря робочої зони;
- > підвищений рівень шуму, вібрації, інфразвукових коливань, ультразвуку, відсутність чи нестача природного освітлення, недостатня освітленість робочої зони та ін.

До хімічних шкідливих та небезпечних виробничих факторів належать хімічні речовини, які за характером дії на організм людини поділяються на:

- > загальнотоксичні;
- > подразнюючі;
- > сенсibilізуючі;
- > канцерогенні;
- > мутагенні;
- > такі, що впливають на репродуктивну функцію.

До біологічних шкідливих та небезпечних виробничих факторів належать:

- > патогенні мікроорганізми (бактерії, віруси, гриби та ін.) та продукти їх життєдіяльності;
- > макроорганізми;
- > фізичні перевантаження (статичні і динамічні).

Питання для самоконтролю

1. Охорона праці як галузь людської діяльності.
2. Предмет охорони праці.
3. Об'єкти та суб'єкти охорони праці.
4. Стан охорони праці в Україні та інших країнах.
5. Основні терміни та визначення в галузі охорони праці.
6. Дайте визначення, що таке шкідливий та небезпечний виробничий чинник.

Лекція 2. Правові та організаційні основи охорони праці

ПЛАН

- 2.1 Конституційні засади охорони праці в Україні. Законодавство України про охорону праці
- 2.2. Закон України “Про охорону праці”
- 2.3. Основні принципи державної політики України у галузі охорони праці
- 2.4. Охорона праці жінок, неповнолітніх, інвалідів
- 2.5. Відповідальність посадових осіб і працівників за порушення законодавства про охорону праці
- 2.6. Нормативно-правові акти з охорони праці
- 2.7. Стандарти в галузі охорони праці

2.1. Конституційні засади охорони праці в Україні. Законодавство України про охорону праці

Законодавство України про охорону праці являє собою систему взаємозв'язаних нормативних актів, що регулюють відносини в галузі реалізації державної політики щодо правових, соціально-економічних, організаційно-технічних і лікувально-профілактичних заходів та засобів,

спрямованих на збереження здоров'я і працездатності людини в процесі праці.

Законодавство України про охорону праці складається із загальних законів: Конституція України, Закону “Про охорону праці”, Кодексу законів про працю України та інших.

Конституція України (витяг)

Стаття 43

Держава створює умови для повного здійснення громадянами права на працю, гарантує рівні можливості у виборі професії та роду трудової діяльності, реалізовує програми професійно-технічного навчання, підготовки і перепідготовки кадрів відповідно до суспільних потреб. Використання примусової праці забороняється. Не вважається примусовою працею військова або альтернативна (невійськова) служба, а також робота чи служба, яка виконується особою за вироком чи іншим рішенням суду або відповідно до законів про воєнний і про надзвичайний стан. Кожен має право на належні, безпечні і здорові умови праці, на заробітну плату, не нижчу від визначеної законом. Використання праці жінок і неповнолітніх на небезпечних для їхнього здоров'я роботах забороняється.

Громадянам гарантується захист від незаконного звільнення. Право на своєчасне одержання винагороди за працю захищається законом.

2.2. Закон України “Про охорону праці”

Закон України «Про охорону праці», прийнятий Верховною Радою України 14 жовтня 1992 року, був переглянутий і затверджений Президентом України в новій редакції 21 листопада 2002 року. Цей закон визначає основні положення щодо реалізації конституційного права працівників на охорону їх життя і здоров'я у процесі трудової діяльності, на належні, безпечні і здорові умови праці, регулює за участю відповідних органів державної влади, відносини між роботодавцем і працівником з питань безпеки, гігієни праці та виробничого середовища і встановлює єдиний порядок організації охорони праці в Україні. Він складається з преамбули та 9 розділів.

2.3. Основні принципи державної політики України у галузі охорони праці

До основних принципів належать:

- ✓ пріоритет життя та здоров'я працівників, повна відповідальність роботодавця за створення належних, безпечних і здорових умов праці;
- ✓ підвищення рівня промислової безпеки шляхом забезпечення суцільного технічного контролю за станом виробництв, технологій та продукції, а також сприяння підприємствам у створенні безпечних та нешкідливих умов праці;
- ✓ комплексне розв'язання завдань охорони праці на основі загальнодержавної, галузевих, регіональних програм з цього

питання та з урахуванням інших напрямів економічної і соціальної політики, досягнення в галузі науки і техніки та охорони довкілля;

- ✓ соціальний захист працівників, повне відшкодування шкоди особам, які потерпіли від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань;
- ✓ встановлення єдиних вимог з охорони праці для всіх підприємств та суб'єктів підприємницької діяльності незалежно від форм власності та видів діяльності.

2.4. Охорона праці жінок, неповнолітніх, інвалідів

Згідно законодавства України, забороняється застосування праці жінок на важких роботах, а також залучення жінок до підймання і переміщення важких речей, маса яких перевищує встановлені для них норми.

Встановлено такі граничні норми підймання і переміщення важких речей жінками:

- Гранично- допустима напруга для жінок при переміщенні та підйомі при чергуванні з іншою роботою (до 2 разів на годину) складає - 10 кг;
- Переміщення і підйом вантажів постійно протягом робочої зміни - 7 кг;
- Сумарна маса тяжкості, яку переміщує жінка протягом кожної години робочої зміни, не повинна перевищувати: з робочої поверхні - 350 кг.

Забороняється залучати вагітних жінок і матерів, які годують груддю, а також жінок, які мають дітей віком до 3 років до робіт у нічний час (з 22 до 6 годин),

- надурочних робіт, робіт у вихідні дні і направляти у відрядження.
- Не можуть залучатися до надурочних робіт або у відрядження без згоди жінки, які мають дітей у віці від 3 до 14 років, або дітей інвалідів.

За жінками зберігається право на період вагітності перехід на легку працю з збереженням середнього заробітку на попередньому місці роботи.

Крім відпустки по вагітності та пологах (70 днів до і 56 після), жінці, за її заявою, надається частково оплачувана відпустка до досягнення дитиною трьохрічноговіку.

Не допускається залучення неповнолітніх до праці на важких роботах, роботах із шкідливими і небезпечними умовами праці, на підземних роботах, до нічних і надурочних робіт у вихідні дні, а також до підймання і переміщення важких речей, маса яких перевищує граничні норми, а також для виконання робіт із шкідливими і небезпечними умовами праці. Неповнолітніми вважаються особи, які не досягли 18-річного віку. Особи, які не досягли 16- річного віку, на роботу не приймаються. У виняткових

випадках (якщо в сім'ї неолік, якщо підліток єдиний годувальник) з дозволу комітету профспілки і комісії у справах неповнолітніх можуть бути прийняті на роботу 15 -річні. Неповнолітні у віці до 18 років проходять обов'язковий медичний огляд при прийомі на роботу. Не допускається збільшення тривалості праці за ініціативою адміністрації.

Підприємства, які використовують працю інвалідів, зобов'язані створити для них умови праці з урахуванням рекомендацій медико-соціальної комісії та індивідуальних програм реабілітації. Залучення інвалідів до надурочних робіт і робіт у нічний час не допускається.

2.5. Відповідальність посадових осіб і працівників за порушення законодавства про охорону праці

Згідно із Законом України "Про охорону праці" за порушення законодавчих та інших нормативних актів про охорону праці (розділ VIII) встановлені різні види відповідальності:

1. дисциплінарна;
2. адміністративна;
3. матеріальна;
4. кримінальна.

Дисциплінарна відповідальність регулюється Кодексом законів про працю і передбачає такі види покарання, як догана та звільнення.

Адміністративна відповідальність - це відповідальність посадових осіб і працівників перед органами державного нагляду, що полягає у застосуванні до них штрафних санкцій. Умови притягнення до адміністративної відповідальності передбачені Кодексом України про адміністративні правопорушення. Ст. 41 КУпАП передбачає, що порушення вимог законодавчих та інших нормативних актів з охорони праці тягне за собою накладення штрафу на винних осіб у таких розмірах:

- > на працівників - від 2 до 5 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;
- > на посадових осіб підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, а також на громадян - власників підприємств або уповноважених ними осіб - від 5 до 10 неоподатковуваних доходів громадян.

Контроль і нагляд за дотриманням законодавчих та інших нормативних актів з охорони праці, з безпеки проведення робіт здійснюють органи державного нагляду за охороною праці. Інспектори цього департаменту розглядають справи про адміністративні правопорушення та накладають адміністративні стягнення. Максимальний розмір штрафу, що накладається на підприємство, не може перевищувати 2% місячного фонду зарплати. Підприємство також сплачує штраф за кожний нещасний випадок на виробництві та професійне захворювання, що сталися з його вини, а саме в разі:

- > нещасного випадку, що не призвів до стійкої втрати

працездатності працівника - у розмірі, визначеному з розрахунку середньомісячного заробітку потерпілого за період його тимчасової непрацездатності;

- > нещасного випадку, що призвів до стійкої втрати працездатності та професійного захворювання - у розмірі, визначеному з розрахунку половини середньомісячного заробітку потерпілого за кожний відсоток;
- > смерті потерпілого - у розмірі дворічного заробітку потерпілого. Матеріальною відповідальністю передбачено відшкодування збитків, заподіяних підприємствами працівникам (або членам їх сімей), які постраждали від нещасного випадку чи профзахворювання.

2.6. Нормативно-правові акти з охорони праці

До них належать *державні міжгалузеві* та *галузеві* нормативні акти про охорону праці. Законодавством передбачено, що залежно від сфери дії нормативно правові акти про охорону праці (НПАОП) можуть бути міжгалузевими або галузевими.

Нормативно-правові акти про охорону праці (НПАОП) - це правила, стандарти, норми, положення, інструкції та інші документи, яким надано чинність правових норм, обов'язкових для виконання.

Закон України "Про охорону праці" є одним із найважливіших актів законодавства про охорону праці.

Реєстр НПАОП - це банк даних, який складається і ведеться з метою забезпечення єдиного обліку та формування відповідного інформаційного фонду цих актів.

2.7. Стандарти в галузі охорони праці

Загальні вимоги і норми безпеки за видами небезпечних та шкідливих виробничих факторів установлюють стандарти безпеки праці, які забезпечують нормативну базу управління умовами праці.

Система стандартів безпеки праці (ССБП) - це комплекс взаємозв'язаних стандартів, спрямованих на забезпечення безпеки праці, збереження здоров'я та працездатності людини в процесі праці. Розробка стандартів здійснюється на основі глибоких наукових досліджень, новіших досягнень науки і техніки вченими, спеціалістами різних галузей народного господарства, працівниками служб охорони праці.

Стандарти безпеки праці поділяються на:

1. міждержавні (ГОСТ);
2. державні (ДСТУ);
3. міжгалузеві (ГСТУ);
4. галузеві (ОСТ);
5. стандарти підприємств (СТПССБП).

Державні стандарти охорони праці - це норми і правила, що поширюються на всі галузі господарства незалежно від форми власності та виду діяльності: будівельні, санітарні норми й правила, правила розміщення електроустановок споживачів, правила дорожнього руху, положення “Про розслідування та облік нещасних випадків” тощо.

Міжгалузеві норми і правила - це такі норми й правила, що регламентують охорону праці в кількох галузях або в окремих видах виробництва.

Галузеві норми і правила розробляються на основі загальнодержавних, міжгалузевих законодавчих актів, норм та правил з урахуванням специфіки виробництва для певної галузі господарства.

Державні, міжгалузеві і галузеві нормативні акти, стандарти, технічні умови охорони праці переглядаються в міру впровадження досягнень науки і техніки, але не рідше одного разу на 10 років. Стандарти підприємств з безпеки праці є складовою системи стандартів безпеки праці.

Для забезпечення безпеки праці стандарти підприємств мають важливе значення. Вони виконують такі *функції*:

- > є законом підприємства, що підвищує відповідальність керівників та відповідних служб за охорону праці;
- > дозволяють упорядкувати і систематизувати вимоги безпеки до устаткування, технологічних процесів;
- > дають можливість зосередити увагу не тільки на виявленні причин травматизму і профзахворюваності, а й на створенні умов для зниження травматизму та профзахворюваності.

Впровадження стандартів на підприємствах, в установах та організаціях полягає в конкретній реалізації їх вимог у забезпеченні безпеки праці. Стандарти використовуються згідно з комплексними заходами щодо досягнення встановлених нормативів безпеки, гігієни праці й виробничої санітарії, розроблених на основі обстеження устаткування, технологічних процесів, фактичного санітарно-технічного та протипожежного стану робочих місць.

Питання для самоконтролю.

1. Питання охорони праці в Конституції України.
2. Права працівників на пільги.
3. Особливості охорони праці жінок.
4. Особливості охорони праці неповнолітніх.
5. Особливість охорони праці інвалідів.
6. Загальні поняття про нормативно-правові акти з охорони праці.
- Система стандартів безпеки праці.
7. Відповідальність за порушення вимог щодо охорони праці.

Лекція 3. Державне управління охороною праці, державний нагляд і громадський контроль за охороною праці

ПЛАН

- 3.1 Система державного управління охороною праці в Україні
- 3.2 Компетенція та повноваження органів державного управління охороною праці
- 3.3. Національна рада з питань безпечної життєдіяльності населення
- 3.4. Органи державного нагляду за охороною праці, їх основні повноваження і права
- 3.5. Громадський контроль за дотриманням законодавства про охорону праці

3.1. Система державного управління охороною праці в Україні

Державне управління охороною праці здійснюють:

- > Кабінет міністрів України;
- > спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади з нагляду за охороною праці (Держнаглядохоронпраці);
- > міністерства та інші центральні органи виконавчої влади;
- > місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування.

Компетенція Кабінету Міністрів України в галузі охорони праці:

- > забезпечує реалізацію державної політики в галузі охорони праці;
- > подає на затвердження Верховною Радою України загальнодержавну програму поліпшення стану безпеки, гігієни праці та виробничого середовища;
- > спрямовує та координує діяльність міністрів, інших центральних органів виконавчої влади щодо створення безпечних і здорових умов праці та нагляду за охороною праці (ОП);
- > встановлює єдину державну статистичну звітність з питань охорони праці;

З метою координації діяльності органів державного управління охороною праці створюється Національна рада з питань безпечної життєдіяльності населення, яку очолює віце-прем'єр-міністр України.

Міністерства та інші центральні органи виконавчої влади в галузі ОП:

- > проводить єдину науково-технічну політику в галузі охорони праці;
- > розробляють і реалізують галузеві програми поліпшення стану безпеки, гігієни праці та виробничого середовища за участю профспілок;
- > здійснюють методичне керівництво діяльністю підприємств галузі з охорони праці;
- > укладають з відповідними галузевими профспілками угоди з питань

- поліпшення умов і безпеки праці;
- > беруть участь в опрацюванні та перегляді нормативно-правових актів з охорони праці;
 - > організовують навчання і перевірку знань з питань охорони праці;
 - > створюють в разі потреби аварійно-рятувальні служби, здійснюють керівництво їх діяльністю, забезпечують виконання інших вимог законодавства, що регулює відносини у сфері рятувальної справи;
 - > здійснюють відомчий контроль за станом охорони праці на підприємствах галузі.

Для координації, вдосконалення роботи з охорони праці і контролю за цією роботою в міністерствах та інших центральних органах виконавчої влади створюються структурні підрозділи з охорони праці.

Спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади з нагляду за охороною праці (Держнаглядохоронпраці):

- > здійснює комплексне управління охороною праці на державному рівні, реалізує державну політику в цій галузі та здійснює контроль за виконанням функцій державного управління охороною праці міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади;
- > розробляє за участю міністерств, інших центральних органів виконавчої влади Фонди соціального страхування, всеукраїнських об'єднань роботодавців, профспілок та інше.
- > здійснює нормотворчу діяльність, розробляє та затверджує правила, норми, положення, інструкції та інші нормативно-правові акти з охорони праці;
- > координує роботу міністерств, інших центральних органів виконавчої влади;
- > одержує безоплатно від міністерств, інших центральних органів виконавчої влади;
- > забезпечують виконання законів та реалізацію державної політики в галузі охорони праці;
- > формують за участю представників профспілок, Фонду соціального страхування від нещасних випадків і забезпечують виконання цільових регіональних програм поліпшення стану безпеки, гігієни праці та виробничого середовища;
- > забезпечують соціальний захист найманих працівників, зокрема зайнятих на роботах зі шкідливими та небезпечними умовами праці, вживають заходів до проведення атестації робочих місць на відповідність нормативно-правовим актам з охорони праці;
- > вносять пропозиції щодо створення регіональних, аварійно-рятувальних служб для обслуговування відповідних територій та об'єктів комунальної власності;
- > здійснюють контроль за дотримання суб'єктами підприємницької діяльності нормативно-правових актів про охорону праці.

3.2. Компетенція та повноваження органів державного управління охороною праці

- > затверджують цільові регіональні програми поліпшення стану безпеки, умов праці та виробничого середовища, а також заходи з охорони праці у складі програм соціально-економічного і культурного розвитку регіонів;
- > приймають рішення щодо створення комунальних аварійно-рятувальних служб для обслуговування відповідних територій та об'єктів комунальної власності.

Органи державного нагляду за охороною праці не залежить від будь-яких господарських органів, суб'єктів підприємництва, об'єднань громадян, політичних формувань, місцевих державних адміністрацій і органів місцевого самоврядування, не є підзвітні і підконтрольні їм. Діяльність органів державного нагляду за охороною праці регулюється Законом України “Про охорону праці”, законами України “Про використання ядерної енергії і радіаційну безпеку”, “Про пожежну безпеку”, “Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення”, іншими нормативно-правовими актами та положеннями про ці органи, що затверджуються Президентом України або Кабінетом Міністрів України.

Посадові особи спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади з нагляду за охороною праці мають право:

- безперешкодно відвідувати підконтрольні підприємства (об'єкти), виробництва фізичних осіб, які відповідно до законодавства використовують найману працю та здійснювати в присутності роботодавця або його представника перевірку додержання законодавства з питань, віднесених до їх компетенції;
- одержувати від роботодавця і посадових осіб письмові чи усні пояснення, висновки експертних обстежень, аудитів, матеріали та інформацію з відповідних питань;
- видавати в установленому порядку роботодавцям, керівникам та іншим посадовим особам юридичних та фізичних осіб, які відповідно до законодавства використовують найману працю, міністерствам та іншим центральним органам виконавчої влади, місцевим державним адміністраціям та органам місцевого самоврядування обов'язкові для виконання розпорядження про усунення порушень і недоліків в галузі охорони праці;
- забороняти, зупиняти, припиняти, обмежувати експлуатацію підприємств, окремих виробництв, цехів, дільниць, робочих місць, будівель, приміщень, реалізацію продукції, а також скасувати або припиняти дію виданих ними дозволів і ліцензій до усунення порушень, які створюють загрозу життю працівників;
- притягати до адміністративної відповідальності працівників, винних у порушенні законодавства про охорону праці;
- надсилати роботодавцям подання про невідповідність окремих

посадових осіб займаний посаді, передавати матеріали органам прокуратури для притягнення цих осіб до відповідальності згідно із законом.

Посадовим особам спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади з нагляду за охороною праці держава гарантує соціальний захист.

3.3. Національна рада з питань безпечної життєдіяльності населення

Національна рада з питань безпечної життєдіяльності населення при Кабінеті Міністрів України створена для розроблення і реалізації державної політики в галузі охорони життя людей на виробництві та профілактики побутового травматизму, створення системи державного управління цією галуззю. Національна рада:

- 1) розробляє та здійснює заходи щодо створення цілісної системи державного управління охороною життя людей на виробництві та профілактика побутового травматизму вносить на розгляд Кабінету Міністрів України пропозиції про вдосконалення цієї системи;
- 2) організує і забезпечує контроль за виконанням законодавчих актів і рішень Уряду України, опрацювання Національної програми і законопроектів, пов'язаних з реалізацією державної політики з питань безпечної життєдіяльності населення, подає Кабінету Міністрів України пропозиції щодо вдосконалення законодавства з цих питань;
- 3) координує діяльність центральних і місцевих органів державної виконавчої влади у галузі охорони життя людей на виробництві та профілактики побутового травматизму;
- 4) бере участь у міжнародному співробітництві, сприяє вивченню, узагальненню та поширенню досвіду у галузі охорони життя людей на виробництві та профілактики побутового травматизму, вирішує питання контролю за виконанням укладених договорів і угод у цій галузі.

Рішення Національної ради, прийняті в межах їх компетенції, є обов'язковими для центральних і місцевих органів державної виконавчої влади, підприємств, установ, організацій та громадян.

3.4. Органи державного нагляду за охороною праці, їх основні повноваження і права

Державний нагляд за дотриманням законодавчих та інших нормативних актів з охорони праці здійснюють:

- 1) вищий нагляд за дотриманням і правильним застосуванням законів з охорони праці здійснюється Генеральними прокурором України й підлеглими йому прокурорами;
- 2) Державний комітет України з нагляду за охороною праці;

- 3) Державний комітет з ядерної і радіаційної безпеки;
- 4) органи Державного пожежного нагляду управління пожежної охорони Міністерства внутрішніх справ України;
- 5) органи й установи санітарно-епідемічної служби Міністерства охорони здоров'я України.

Органи Державного нагляду за охороною праці не залежать від яких би то не було господарських органів, об'єднань громадян, політичних формувань, місцевих державних адміністрацій, Рад народних депутатів і діють відповідно до положень, затверджуваних Кабінетом Міністрів України. *Посадові особи органів державного нагляду за охороною праці мають право:*

- безперешкодно в будь-який час відвідувати підконтрольні установи для перевірки, одержувати від власника необхідні пояснення, матеріали й інформацію з питань охорони праці;
- направляти керівникам підприємств і їх посадовим особам, керівникам структурних підрозділів місцевих рад народних депутатів та інших центральних органів державної виконавчої влади обов'язкові для виконання розпорядження (приписання) про усунення порушень і недоліків в області охорони праці;
- припиняти експлуатацію підприємств окремих виробництв, цехів, ділянок, робочих місць і устаткування до усунення порушень вимог з охорони праці, що створюють загрозу життю або здоров'ю працюючих;
- залучати до адміністративної відповідальності працівників, винних у порушенні законодавства або інших нормативних актів з охорони праці;
- направляти власникам, керівникам підприємств подання про невідповідність окремих посадових осіб займаній посаді.

3.5. Громадський контроль за дотриманням законодавства про охорону праці

Громадський контроль за дотриманням законодавства з охорони праці здійснюють (ст. 46 Закону):

1. професійні союзи - в особі виборних органів і представників;
2. трудові колективи - через обраних ними уповноважених у разі відсутності профспілки на виробництві.

Уповноважені трудових колективів діють відповідно до типового положення, затвердженого Державним комітетом України по нагляду за охороною праці за узгодженням з профспілками.

Права уповноважених з питань охорони праці. *Уповноважені з питань охорони праці мають право:*

- ❖ безперешкодно перевіряти стан безпеки й гігієни праці, дотримання працівниками нормативних актів з охорони праці на об'єктах підприємства або виробничого підрозділу, колективом якого вони обрані;

- ❖ вносити в спеціально заведену для цього книгу обов'язкові для розгляду власником (керівником відповідного структурного підрозділу підприємства) пропозиції з усунення виявлених порушень нормативних актів з охорони праці, здійснювати контроль за реалізацією цих пропозицій;
- ❖ жадати від майстра, бригадира або іншого керівника виробничого підрозділу припинення роботи на робочому місці у випадку створення загрози життю або здоров'ю працюючих;
- ❖ вносити пропозиції про притягання до відповідальності працівників, які порушують нормативні акти з охорони праці;
- ❖ брати участь у перевітках стану безпеки й умов праці, проведених посадовими особами органів державного нагляду й громадського контролю за охороною праці, міністерства, відомства, об'єднання, підприємства, місцевих органів державної виконавчої влади;
- ❖ бути обраним до складу комісії з питань охорони праці підприємства.

Питання для самоконтролю.

1. Поняття про систему державного управління охороною праці в Україні.
2. Як відбувається громадський контроль за дотриманням законодавства про охорону праці?
3. Як здійснюється державний нагляд за охороною праці?
4. Повноваження Кабінету Міністрів України щодо управління охороною праці в державі.

Лекція 4. Організація охорони праці на підприємстві

ПЛАН

- 4.1. Структура, основні функції і завдання управління охороною праці в організації
- 4.2. Служба охорони праці підприємства
- 4.3. Статус і підпорядкованість
- 4.4. Основні завдання, функції служби охорони праці
- 4.5. Права і обов'язки працівників служби охорони праці
- 4.6. Комісія з питань охорони праці підприємства
- 4.7. Основні завдання та права комісії
- 4.8. Кабінети промислової безпеки та охорони праці, основні завдання та напрямки роботи кабінетів
- 4.9. Кольори, знаки безпеки та сигнальна розмітка
- 4.10. Стимулювання охорони праці

4.1. Структура, основні функції і завдання управління охороною праці в організації

Управління охороною праці здійснює **роботодавець** - власник підприємства, установи, організації або уповноважений ним орган та фізична особа, яка використовує найману працю.

Під функціями управління охороною праці слід розуміти сукупність об'єктивно необхідних та раціональних дій, спрямованих на забезпечення безпеки праці. До таких дій належать:

- ✓ контроль стану охорони праці як процесу одержання, сприйняття, опрацювання інформації про стан безпеки праці і видання її для прийняття управлінських рішень;
- ✓ оцінка діяльності посадових осіб згідно з кількісними критеріями стану охорони праці;
- ✓ визначення порядку стимулювання посадових осіб за успіхи і недоліки в роботі із забезпечення безпеки праці й профілактики профзахворювань та виробничого травматизму;
- ✓ розроблення, прийняття та виконання управлінських рішень.

Основними завданнями управління охорони праці є:

- 1) опрацювання заходів щодо здійснення державної політики з охорони праці на регіональному та галузевих рівнях;
- 2) підготовка, прийняття та реалізація заходів, спрямованих на забезпечення:
 - належних, безпечних і здорових умов праці;
 - утримання в належному стані устаткування, будівель і споруд, безпечного ведення технологічних процесів;
 - необхідність засобів індивідуального захисту для працівників;

- організація і проведення навчання працівників з питань охорони праці;
- 3) стимулювання інтеграції управління охороною праці в єдину систему загального управління організацією виробництва.

4.2. Служба охорони праці підприємства

Служба охорони праці:

- ✓ сприяє впровадженню у виробництво досягнень науки і техніки, у тому числі ергономіки і прогресивних технологій, сучасних засобів колективного та індивідуального захисту працюючих, захисту населення і навколишнього середовища;
- ✓ розглядає листи, заяви та скарги працюючих з питань охорони праці;
- ✓ надає методичну допомогу керівникам структурних підрозділів підприємства у розробці заходів з питань охорони праці;
- ✓ готує проекти наказів та розпоряджень з питань охорони праці, загальних для всього підприємства;
- ✓ розглядає факти наявності виробничих ситуацій, небезпечних для життя чи здоров'я працівників або людей, які їх оточують, і навколишнього природного середовища, у разі відмови з цих причин працівників від виконання дорученої їм роботи.

Служба охорони праці контролює:

- дотримання чинного законодавства, міжгалузевих, галузевих та інших нормативних актів, виконання працівниками посадових інструкцій з питань охорони праці;
- виконання приписів органів державного нагляду, пропозицій та подань уповноважених трудових колективів і профспілок з питань охорони праці, використання за призначенням коштів фонду охорони праці;
- відповідність нормативним актам про охорону праці машин, механізмів, устаткування, транспортних засобів, технологічних процесів, засобів протиаварійного, колективного та індивідуального захисту працівників; наявність технологічної документації на робочих місцях;
- своєчасне проведення навчання та інструктажів працівників, атестації та переатестації з питань безпеки праці посадових осіб та осіб, які виконують роботи підвищеної небезпеки, а також дотримання вимог безпеки під час виконання цих робіт;
- забезпечення працівників засобами індивідуального захисту, лікувально-профілактичним харчуванням, молоком або рівноцінними харчовими продуктами, мийними засобами, санітарно-побутовими приміщеннями;
- використання праці неповнолітніх, жінок та інвалідів згідно з чинним законодавством;

- проходження попереднього (під час прийняття на роботу) і періодичних (протягом трудової діяльності) медичних оглядів працівників, зайнятих на важких роботах зі шкідливими чи небезпечними умовами праці або таких, де є необхідність у професійному доборі; проходження щорічних обов'язкових медичних оглядів осіб віком до 21 року;
- Увиконання заходів, наказів, розпоряджень з питань охорони праці, а також заходів щодо усунення причин нещасних випадків і аварій, які визначені у актах розслідування;
- здійснює зв'язок з медичними закладами, науковими та іншими організаціями з питань охорони праці, організовує впровадження їх рекомендацій.

Спеціалісти служби охорони праці мають право:

- представляти роботодавця в державних та громадських установах під час розгляду питань охорони праці;
- безперешкодно в будь-який час відвідувати виробничі об'єкти, структурні підрозділи виробництва, зупиняти роботу виробництв, дільниць, машин, устаткування та інших засобів виробництва у разі порушень, які створюють загрозу життю або здоров'ю працівників;
- отримувати від посадових осіб необхідні відомості, документи і пояснення (письмово чи усно) з питань охорони праці;
- перевіряти стан безпеки, гігієни праці та виробничого середовища на об'єктах підприємства, видавати керівникам перевіреного об'єкту, цеху, виробництва обов'язковий для виконання припис;
- вимагати від посадових осіб відсторонення від роботи працівників, які не пройшли медичного огляду, інструктажу, навчання, перевірки знань з охорони праці, не мають допуску до відповідних робіт або порушують акти про охорону праці;
- надсилати роботодавцю подання про притягнення до відповідальності працівників, які порушують вимоги щодо охорони праці;
- порушують клопотання про заохочення працівників, котрі беруть активну участь у підвищенні безпеки та поліпшенні умов праці.

4.3. Статус і підпорядкованість

У спрощеному вигляді будь-яка система управління представляє собою сукупність суб'єкта управління та об'єкта управління, що знаходиться у певному середовищі та інформативно зв'язані між собою - від суб'єкта управління до об'єкта спрямовані функції управління, а від об'єкта управління до суб'єкта - зворотній зв'язок . В суб'єкті управління можна виділити два органи - управляючий та виконавчий. Управління завжди здійснюється заради досягнення певної мети - створення безпечних умов, збереження здоров'я та працездатності людини в процесі трудової діяльності.

Таким чином, **система управління охороною праці (СУОП)** - це сукупність суб'єкта та об'єкта управління, які на підставі комплексу

нормативної документації проводять цілеспрямовану, планомірну діяльність з метою забезпечення здорових, безпечних і високопродуктивних умов праці. Охорона праці базується на законах та інших нормативно-правових актах, які є головним джерелом зовнішньої інформації, що надходить до СУОП.

Як суб'єкт так і об'єкт СУОП визначається рівнем системи. На державному рівні суб'єктом управління виступає Кабінет Міністрів, а об'єктами управління є діяльність галузевих міністрів, обласних та місцевих державних адміністрацій по забезпеченню безпечних і здорових умов праці на підприємствах, в установах та організаціях. На галузевому рівні суб'єктом управління є відповідне галузеве міністерство, а об'єктами управління - діяльність підприємств, установ та організацій галузі по забезпеченню на них безпечних і здорових умов праці. Суб'єкт управління на регіональному рівні - відповідна державна адміністрація, а об'єкт управління - діяльність підприємств, установ та організацій, що розташовані на території даного регіону по забезпеченню на них безпечних і здорових умов праці.

Суб'єктом управління в СУОП підприємства є керівник (головний інженер), а в цехах, на виробничих дільницях і в службах - керівники відповідних структурних підрозділів і служб. Об'єктом управління в СУОП підприємства є діяльність структурних підрозділів та служб підприємства по забезпеченню безпечних і здорових умов праці на робочих місцях, виробничих дільницях, у цехах та на підприємстві в цілому.

4.4. Основні завдання, функції служби охорони праці

Основні завдання управління охорони праці:

- ❖ навчання працівників безпечним методам праці та пропаганда питань охорони праці;
- ❖ забезпечення безпечності технологічних процесів, виробничого устаткування, будівель і споруд;
- ❖ нормалізація санітарно-гігієнічних умов праці;
- ❖ забезпечення працівників засобами індивідуального захисту;
- ❖ забезпечення оптимальних режимів праці та відпочинку;
- ❖ організація лікувально-профілактичного обслуговування;
- ❖ професійний добір працівників з окремих професій;
- ❖ удосконалення нормативної бази з питань охорони праці.

Основні функції управління охорони праці:

- опрацьовує ефективну цілісну систему управління охороною праці, сприяє удосконаленню діяльності у цьому напрямку кожного структурного підрозділу і кожної посадової особи;
- проводить оперативно-методичне керівництво роботою з охорони праці;
- організовує забезпечення працівників правилами, стандартами, нормами, положеннями, інструкціями та іншими нормативними актами з охорони праці;
- проводить паспортизацію цехів, дільниць, робочих місць щодо

відповідності їх вимогам, охорони праці;

- веде облік, аналіз нещасних випадків, професійних захворювань і аварій, а також шкоди від цих подій;
- готує статистичні звіти підприємства з питань охорони праці;
- розробляє перспективні та поточні плани роботи підприємства щодо створення безпечних та нешкідливих умов праці;
- організовує роботу методичного кабінету охорони праці, пропаганду безпечних та нешкідливих умов праці шляхом проведення консультацій, оглядів, бесід, лекцій, розповсюдження засобів наочної агітації, оформлення інформаційних стендів тощо;
- допомагає комісії з питань охорони праці підприємства в опрацюванні необхідних матеріалів та реалізації її рекомендацій;
- забезпечує підвищення кваліфікації і перевірку знань посадових осіб з питань охорони праці.

4.5. Права і обов'язки працівників служби охорони праці

Спеціалісти служби охорони праці мають право:

У видавати керівникам структурних підрозділів підприємства обов'язкові для виконання приписи (згідно з додатком) щодо усунення наявних недоліків, одержувати від них необхідні відомості, документацію і пояснення з питань охорони праці.

- > зупиняє роботу дільниць, машин, механізмів, устаткування у разі порушень, які створюють загрозу життю або здоров'ю працівників;
- > вимагати відсторонення від роботи осіб, які не пройшли передбачених законодавством медичного огляду, навчання, інструктажу, перевірки знань і не мають допуску до відповідних робіт або не виконують вимоги нормативно-правових актів з охорони праці;
- > надсилати роботодавцю подання про притягнення до відповідальності посадових осіб та працівників, які порушують вимоги щодо охорони праці;
- > вносити пропозиції про заохочення працівників за активну працю з поліпшення стану безпеки праці;
- > залучати, за погодженням з роботодавцем і керівниками підрозділів підприємства, спеціалістів підприємства для проведення перевірок стану охорони праці.

На працівників служби охорони праці покладаються такі обов'язки :

- > планування робіт з охорони праці і контролювання його виконання;
- > розробка положення про організацію управління охороною праці;
- > розробка функціональних обов'язків з охорони праці всіх керівників структурних підрозділів та інших службових осіб;
- > паспортизація умов праці на робочих місцях;
- > впровадження міжгалузевих та галузевих стандартів та інших нормативно-правових актів з охорони праці;
- > розслідування та аналіз виробничого травматизму, його облік та

- розробка відповідних заходів запобігання;
- > навчання працюючих і пропаганда знань з охорони праці.

4.6. Комісія з питань охорони праці підприємства

Комісія з питань охорони праці підприємства може створюватися згідно із Законом України “Про охорону праці” (ст.16) на підприємствах, в організаціях, господарствах з кількістю працюючих 50 і більше чоловік незалежно від форм власності та видів господарської діяльності.

Комісія є постійно діючим консультативно-дорадчим органом трудового колективу та роботодавця або уповноваженого ним органу і створюється з метою залучення представників роботодавця та трудового колективу до співробітництва в галузі управління охороною праці на підприємстві, узгодженого вирішенні питань, що виникають у цій сфері.

Рішення про доцільність створення комісії, її кількісний та персональний склад, строк повноважень приймається трудовим колективом на загальних зборах за поданням роботодавця, органу трудового колективу та профспілкового комітету.

Комісія формується на засадах рівного представництва осіб від власника та трудового колективу. До складу комісії від роботодавця входять спеціалісти з безпеки і гігієни праці, виробничої, юридичної та інших служб підприємства.

Комісія у своїй діяльності керується законодавством про працю, міжгалузевими і галузевими нормативними актами з охорони праці, а також Положенням про комісію з питань охорони праці підприємства.

4.7. Основні завдання та права комісії

Основні завдання комісії:

- ✓ захист законних прав та інтересів працівників у сфері ОП;
- ✓ підготовка на основі аналізу стану безпеки та умов праці на виробництві, рекомендацій власнику та працівникам щодо профілактики виробничого травматизму та професійних захворювань, практичної реалізації принципів державної політики - в галузі ОП на підприємстві;
- ✓ узгодження шляхом двосторонніх консультацій позицій сторін у вирішенні практичних питань у сфері ОП з метою забезпечення поєднання інтересів держави, власника та трудового колективу, кожного працівника, запобігання конфліктам;
- ✓ вироблення пропозицій щодо включення до колективного договору окремих питань з охорони праці та використання коштів фонду ОП підприємства.

Комісія має право:

- звертатися до власника або уповноваженого ним органу, органу самоврядування трудового колективу, профспілкового комітету з

- пропозиціями щодо регулювання відносин у сфері ОП;
- створювати робочі групи з числа членів комісій для вироблення узгоджених рішень з конкретних питань ОП із залученням до їх складу на договірній основі за погодженням сторін відповідних фахівців, інспекторів державного нагляду за ОП;
 - одержання від окремих працівників, служб підприємства, профспілкового комітету інформацію, необхідну для виконання функцій і завдань, передбачених типовим положенням;
 - встановлювати ступінь вини потерпілого та винуватця нещасного випадку в порядку, що визначається трудовим колективом за поданням власника та профспілкового комітету, під час вирішенні питання про розмір одноразової допомоги, коли нещасний випадок стався внаслідок невиконання потерпілим вимог нормативних актів про охорону праці і факт наявності його вини встановлено комісією з розслідування нещасних випадків;
 - здійснювати контроль за дотримання вимог законодавства з питань ОП безпосередньо на робочих місцях, забезпечення працівників засобами колективного та індивідуального захисту;
 - У знайомитись з будь-якими матеріалами з питань ОП, аналізувати стан умов і безпеки праці на підприємстві, виконання відповідних програм і колективних договорів;
- вільного доступу на всі ділянки виробництва і обговорення з працівниками питань з ОП.

4.8. Кабінети промислової безпеки та охорони праці, основні завдання та напрямки роботи кабінетів

Основним завданням кабінетів промислової безпеки та охорони праці підприємств є пропаганда безпечних умов праці, інформування працівників про їх права і обов'язки в галузі ОП, поширення позитивного досвіду щодо створення здорових і безпечних умов праці, профілактика аварій, виробничого травматизму та професійних захворювань, а також методична підтримка під час навчання та перевірки знань працівників з питань ОП.

Кабінет промислової безпеки та ОП рекомендується використовувати для:

- створення системи інформування працівників про: їх права і обов'язки в галузі безпеки і ОП; стан умов і охорони праці на підприємстві, на конкретних робочих місцях; засоби колективного та індивідуального захисту; випадки виробничого травматизму і професійних захворювань та вжиті заходи щодо їх попередження; прийняті нормативно-правові акти з ОП тощо;
- проведення лекцій, бесід, консультацій, розповсюдження друкованої та інших засобів наочної агітації, розміщення

інформаційних стендів, що пропагують позитивний досвід роботи створення здорових і безпечних умов праці;

- проведення вступного та позапланового інструктажів з питань ОП з працівниками;
- навчання і перевірка знань працівників з питань ОП, правил поведінки під час виникнення аварії, надання першої медичної допомоги потерпілим від нещасних випадків;
- експозиції засобів індивідуального та колективного захисту.

4.9. Кольори, знаки безпеки та сигнальна розмітка

Безпека виконуваних робіт суттєво залежить від дохідливості, швидкості та точності сприйняття зорової інформації. На цьому ґрунтується широке використання на підприємствах кольорів безпеки та знаків безпеки праці, які відіграють роль закодованого носія відповідної інформації.

Колір безпеки - установлений колір, призначений для привернення уваги працівника до окремих елементів виробничого обладнання і (або) будівельної конструкції, які можуть бути джерелами небезпечних і (або) шкідливих виробничих чинників, а також до засобів пожежогасіння і знаків безпеки. У нас, як і в багатьох країнах світу, прийняті наступні кольори безпеки: червоний, жовтий, зелений, синій. Для підсилення контрасту кольорів безпеки їх необхідно застосовувати на фоні контрастних кольорів. Контрастні кольори також слід використовувати для виконання символів і пояснювальних написів.

Основне змістове значення кольору безпеки та його контрастний колір

№ з/п	Колір безпеки	Основне змістове значення кольору безпеки	Контрастний колір
1.	червоний	заборона, безпосередня небезпека, пожежна техніка	білий
2.	жовтий	попередження, можлива небезпека	чорний
3.	синій	інформація, вказівні та приписувальні знаки	білий
4.	зелений	безпека, евакуаційні знаки	білий

Червоний колір безпеки застосовується для позначення різних видів пожежної техніки, інструментів, інвентарю та протипожежних засобів, пристроїв вимкнення (у тому числі й аварійних), сигнальних лампочок. Крім того, ним фарбують місце, обладнання та прилади, де може виникнути вогнебезпечна чи аварійна ситуація.

Жовтий колір безпеки використовується для елементів виробничого обладнання, що можуть бути джерелами небезпечних і (або) шкідливих виробничих чинників; постійних та непостійних огорожень; елементів будівельних конструкцій, що можуть спричинити отримання травм;

елементів внутрішньо - та міжцехового транспорту, підіймально-транспортного обладнання та інше. Для більшої помітності застосовують чергування жовтих та чорних смуг.

Зелений колір безпеки використовується для світлових табло (напис білою фарбою на зеленому тлі) евакуаційних і запасних виходів, сигнальних лампочок, які сповіщають про нормальний режим роботи, а також для евакуаційних знаків (наприклад, “Виходити тут”).

Синій колір безпеки застосовують для приписувальних і вказівних знаків. **Знаки безпеки праці** поділяються на чотири групи:

- > заборонні, які призначені для заборони працівникам певних дій у місці встановлення знака (заборона користуватись відкритим вогнем, курити, входити чи проходити, гасити водою, користуватись електронагрівальними приладами та ін.);
- > попереджувальні, які призначені для попередження працівників про можливу небезпеку (електричний струм, легкозаймисту чи отруйну речовину, лазерне випромінювання, небезпеку вибуху тощо);
- > приписувальні, які призначені для дозволу на виконання певних дій працюючих лише за умови виконання ними конкретних вимог (припису) безпеки праці (обов’язкове застосування засобів захисту, виконання заходів щодо забезпечення безпеки праці), вимог виробничої та пожежної безпеки;
- > вказівні, які призначені для інформування про місце знаходження відповідних об’єктів та засобів (пункту медичної допомоги, пожежної охорони, питної води, вогнегасника, пожежного крану, пункту сповіщення про пожежу та ін.).

Знаки безпеки праці встановлюються в місцях, перебування в яких пов’язано із можливою дією на працівників небезпечних і (або) шкідливих виробничих чинників, а також на виробничому обладнанні, що є джерелом таких виробничих чинників. Вони повинні контрастно виділятися на тлі, що їх оточує, та знаходитися в полі зору людей, для яких вони призначені.

4.10. Стимулювання охорони праці

Законом України “Про охорону праці” передбачене економічне стимулювання охорони праці (ст. 25). Зокрема, до працівників підприємства можуть застосовуватися будь-які заохочення за активну участь та ініціативу у здійсненні заходів щодо підвищення безпеки та покращення умов праці. Види заохочень визначаються колективним договором (угодою).

Серед стимулюючих заходів, передбачених Законом, слід відзначити:

- створення спеціальних фондів охорони праці на державному, галузевому, регіональному рівнях і на підприємствах та встановлення вимоги щодо не оподаткування коштів цих фондів;
- визначення можливості запровадження пільгового оподаткування, цільових витрат на заходи щодо охорони праці;
- започаткування принципів диференціації внесків на державне

соціальне страхування від нещасних випадків на виробництві та профзахворювань із застосуванням заохочувальних тарифів для підприємств з незалежною організацією роботи і високим рівнем охорони праці;

- заходи індивідуального заохочення працівників за активну роботу та ініціативу у вирішенні проблем охорони праці.

Законом забезпечено більш надійний захист прав та соціальних інтересів працівників, насамперед осіб, які потерпіли від нещасного випадку на виробництві або від профзахворювання.

Питання для самоконтролю.

1. Управління охороною праці на підприємстві.
2. Основні функції служби з охорони праці на підприємстві.
3. Комісія з питань охорони праці на підприємстві: основні завдання, обов'язки та права.
4. Кольори та знаки безпеки. Сигнальна розмітка.
5. Як відбувається стимулювання охорони праці на підприємствах?

Лекція 5. Навчання з питань охорони праці

ПЛАН

5.1 Принцип організації та види навчання з питань охорони праці

5.2 Навчання і перевірка знань з питань охорони праці працівників під час прийняття на роботу і в процесі роботи

5.3. Спеціальне навчання і перевірка знань з питань охорони праці працівників, які виконують роботи підвищеної небезпеки

5.4. Навчання з питань охорони праці посадових осіб

5.5. Інструктажі з питань охорони праці. Види інструктажів. Порядок проведення інструктажів для працівників. Інструктажі з питань охорони праці для вихованців, учнів, студентів

5.6. Стажування (дублювання) та допуск працівників до роботи

5.1. Принцип організації та види навчання з питань охорони праці

До кола обов'язків роботодавця входить організація навчання, перевірка знань і проведення інструктажу з питань охорони праці для всіх працівників під час прийняття на роботу і в процесі роботи, в тому числі і у випадках переведення працівника на іншу роботу на тому ж підприємстві. Вперше у законодавчій практиці України власникові поставлено за обов'язок забезпечити навчання працівників прийомом та методам надання першої

допомоги потерпілим від нещасних випадків і правил поведінки за виникнення аварій. Порядок і види навчання, інструктажів, порядок перевірки знань з охорони праці всіх працівників встановлені “Типовим положенням про навчання, інструктаж і перевірку знань працівників з питань охорони праці”, затвердженим наказом Держнаглядохоронпраці України від 4 квітня 1994 р. № 30.

5.2. Навчання і перевірка знань з питань охорони праці працівників під час прийняття на роботу і в процесі роботи

На підприємствах на основі Типового положення й з урахуванням специфіки виробництва та вимог галузевих нормативних актів про охорону праці розробляються і затверджуються їх власниками відповідні положення підприємств та щорічні плани-графіки навчання і перевірки знань працівників з охорони праці, з якими вони всі повинні бути ознайомлені. Відповідальність за організацію цієї роботи на підприємстві покладається на його власника, а в структурних підрозділах - на керівників цих підрозділів.

Контроль за її своєчасним проведенням здійснює служба охорони праці або працівники, на котрих покладені ці обов'язки власником підприємства.

Навчання та перевірка знань з питань охорони праці працівників під час підготовки, перепідготовки, здобуття нової професії, підвищення кваліфікації на виробництві організовуються працівниками служби кадрів або іншими спеціалістами, яким доручена ця робота. У відповідних навчальних програмах повинне передбачатися теоретичне (обсягом не менше 20 годин) та практичне навчання.

Перевірка знань працівників з правил безпеки та інших питань охорони праці проводиться за тими нормативними актами, що регламентують безпеку, забезпечення та дотримання вимог яких входить в їх службові або трудові обов'язки.

Для перевірки знань працівників з питань охорони праці на підприємстві і за необхідності, в його структурних підрозділах створюються постійно діючі комісії під головуванням заступника керівника підприємства або керівників чи заступників керівників структурних підрозділів. До складу комісії входять спеціалісти служб охорони праці, енерго-механічної, технічної, юридичної служби та інших виробничо-технічних підрозділів, котрі в установленному порядку пройшли навчання та перевірку знань з питань охорони праці, а також представники органів Держнаглядохоронпраці і керівного органу профспілкової організації, членами якої є працівники, знання яких мають перевірятися.

Перед перевіркою знань, яка не збігається з попереднім спеціальним чи періодичним навчанням, на підприємстві проводяться тематичні семінари, лекції, консультації та інші навчальні заходи.

УВАГА! Допуск до роботи осіб, які не пройшли навчання, інструктаж і перевірку знань з охорони праці, заборонений.

Працівникам, котрі під час перевірки знань показали задовільні результати, видаються посвідчення. У раніше видані посвідчення робиться відповідний запис про періодичну або позачергову перевірку знань.

5.3. Спеціальне навчання і перевірка знань з питань охорони праці працівників, які виконують роботи підвищеної небезпеки

Працівники, зайняті на роботах з підвищеною небезпекою або там, де є потреба у професійному доборі, повинні проходити попереднє спеціальне навчання і один раз на рік перевірку знань відповідних нормативних актів про охорону праці. Перелік таких робіт затверджується Державним комітетом України з нагляду за охороною праці.

Підготовка працівників для робіт з підвищеною небезпекою згідно з Переліком робіт, затвердженим наказом Держнаглядохоронпраці України від 30 листопада 1993 року № 123, та працівників, зайнятих на роботах, що потребують професійного добору згідно з Переліком, затвердженим спільним наказом Міністерства охорони здоров'я України та Держнаглядохоронпраці від 23 вересня 1994 р. № 263/121, включаючи і роботи щодо обслуговування електроустановок, вантажопідіймальних кранів, котлів та посудин, що працюють під тиском, газового господарства, проведення підривних робіт тощо проводиться тільки в навчальних закладах (професійно-технічних, навчально- курсових тощо). При цьому порядок навчання неповнолітніх професіям, що пов'язані з важкими роботами та роботами з шкідливими або небезпечними умовами праці, визначений у Положенні, затвердженому наказом Держнаглядохоронпраці від 30 грудня 1994 р. № 130.

5.4. Навчання з питань охорони праці посадових осіб

Надалі на виробництві ці працівники повинні проходити попереднє спеціальне навчання і перевірку знань з питань охорони праці залежно від специфіки виробництва і з урахуванням вимог норм та правил безпеки праці для конкретних робіт з підвищеною небезпекою, але не рідше одного разу на рік. Такому навчанню і перевірці знань підлягають всі працівники, включаючи інженерно-технічних працівників, зайнятих на вищезазначених роботах. Працівник, який приймається на ці роботи, проходить його один раз до початку самостійної роботи та у випадках, коли він має перерву в роботі за професією більше одного року.

Для робітників, зайнятих на цих роботах, таке навчання і перевірка знань проводяться у порядку, визначеному розділами 1 та 3 Типового положення про навчання за затвердженою власником (керівником) підприємства спеціальною програмою, яка має базуватися на відповідних правилах, нормах та інструкціях і враховувати специфічні особливості підприємства, організації та технології виробництва, конкретних професій та видів робіт.

Посадові особи відповідно до Переліку посад, затвердженого наказом

Держнагляду охорони праці від 11 жовтня 1993 р. № 94, до початку виконання своїх обов'язків і періодично, один раз на три Роки, згідно з наказом власника підприємства або керівника організації, установи проходять навчання і перевірку знань з питань охорони праці.

5.5. Інструктажі з питань охорони праці. Види інструктажів. Порядок проведення інструктажів для працівників. Інструктажі з питань охорони праці для вихованців, учнів, студентів

За характером і часом проведення інструктажі з питань охорони праці поділяються на вступний, первинний, повторний, позаплановий та цільовий.

Вступний інструктаж проводиться:

- з усіма працівниками, яких приймають на постійну або тимчасову роботу, незалежно від освіти, стажу роботи та посади;
- з працівниками інших організацій, які прибули на підприємство і беруть безпосередню участь у виробничому процесі або виконують інші роботи для підприємства;
- з учнями та студентами, які прибули на підприємство для проходження виробничої практики;
- у разі екскурсії на підприємство;
- з усіма вихованцями, учнями, студентами та іншими особами, які навчаються в середніх, позашкільних, професійно-технічних, вищих закладах освіти під час оформлення або зарахування до закладу освіти.

Первинний інструктаж проводиться до початку роботи безпосередньо на робочому місці з працівником:

- новоприйнятим (постійно чи тимчасово) на підприємство;
- який переводиться з одного цеху виробництва до іншого;
- який буде виконувати нову для нього роботу;
- з відрядженим працівником, який бере безпосередню участь у виробничому процесі на підприємстві.

Повторний інструктаж проводиться з працівниками на робочому і місці в терміни, визначені відповідними чинними галузевими нормативними актами або керівником підприємства з урахуванням конкретних умов праці, але не рідше, ніж:

У на роботах з підвищеною небезпекою - І раз на три місяці;

У для решти робіт - 1 раз на шість місяців.

Позаплановий інструктаж проводиться з працівниками на робочому місці або в кабінеті охорони праці:

- > під час введення в дію нових або переглянутих нормативних актів про охорону праці, а також під час внесення змін та доповнень до них;
- > під час зміни технологічного процесу, заміни або модернізації устаткування, приладів та інструментів, вихідної сировини, матеріалів та інших факторів, що впливають на стан охорони праці;
- > під час порушень працівниками вимог нормативних актів про охорону праці, що можуть призвести або призвели до травм, аварій, пожеж;

- > під час виявлення особами, які здійснюють державний нагляд і контроль за охороною праці, незнання вимог безпеки стосовно робіт, що виконуються працівником;
- > під час перерви в роботі виконавця робіт більш, ніж на 30 календарних днів для робіт з підвищеною небезпекою, а для решти робіт - понад 60 днів;
- > з вихованцями, учнями, студентами - в кабінетах, лабораторіях, майстернях під час порушень ними вимог нормативних актів про охорону праці, що можуть призвести або призвели до травм, аварій, пожеж. *Цільовий інструктаж* проводиться з працівниками:
 - > під час виконання разових робіт, не передбачені трудовою угодою;
 - > під час ліквідації аварії;
 - > під час проведення робіт, на які оформлюються наряд-допуск, розпорядження або інші документи.

Проводиться з вихованцями, учнями, студентами закладу освіти в разі організації масових заходів (екскурсії, походи, спортивні заходи).

5.6. Стажування (дублювання) та допуск працівників до роботи

Новоприйняті на підприємство працівники після первинного інструктажу на робочому місці до початку самостійної роботи повинні під керівництвом досвідчених, кваліфікованих фахівців пройти стажування протягом 2 - 15 змін або дублювання протягом не менше ніж 6 змін.

Працівники, функціональні обов'язки яких пов'язані із забезпеченням безаварійної роботи важливих і складних господарських потенційно небезпечних об'єктів або з виконанням окремих потенційно небезпечних робіт (теплові та атомні електричні станції, гірничодобувні підприємства, інші подібні об'єкти, порушення технологічних режимів яких становить загрозу для працівників та навколишнього середовища), до початку самостійної роботи повинні проходити дублювання з обов'язковим суміщенням з протиаварійними і протипожежними тренуваннями відповідно до плану ліквідації аварій.

Допуск до стажування (дублювання) оформлюється розпорядженням по підприємству (структурному підрозділу), в якому визначаються тривалість стажування та вказується прізвище відповідального працівника. Перелік посад і професій працівників, які повинні проходити стажування, а також тривалість стажування визначаються керівником підприємства. Тривалість стажування залежить від стажу і характеру роботи, а також від кваліфікації працівника. Керівнику підприємства надається право своїм наказом звільняти від проходження стажування працівника, який має стаж роботи за відповідною професією не менше ніж 3 роки або переводиться з одного цеху до іншого, де характер його роботи та тип обладнання, на якому він працюватиме, не змінюються.

Стажування проводиться на робочих місцях за програмами для конкретної професії, посади, робочого місця, які розробляються на

підприємстві і затверджуються керівником підприємства (структурного підрозділу). Під час стажування працівники повинні виконувати роботи, які за складністю, характером, вимогами безпеки відповідають роботам, що передбачаються функціональними обов'язками цих працівників.

У процесі стажування працівник повинен:

- поповнити знання щодо правил безпечної експлуатації технічного обладнання, технологічних і посадових інструкцій та інструкцій з охорони праці;
- оволодіти навичками орієнтування у виробничих ситуаціях у нормальних і аварійних умовах;
- засвоїти в конкретних умовах технологічні процеси і обладнання та методи безаварійного керування ними з метою забезпечення вимог охорони праці.

Запис про проведення стажування та допуск до самостійної роботи здійснюється безпосереднім керівником робіт (начальник виробництва, цеху) в журналі реєстрації інструктажів.

Якщо в процесі стажування працівник не оволодів необхідними виробничими навичками чи отримав незадовільну оцінку за результатами протиаварійних та протипожежних тренувань, то стажування новим наказом може бути продовжено на термін, що не перевищує двох змін. Після закінчення стажування наказом керівника підприємства (або його структурного підрозділу) працівник допускається до самостійної роботи.

Питання для самоконтролю.

1. Навчання з питань охорони праці.
2. Інструктажі з питань охорони праці.
3. Як відбувається навчання та перевірка знань працівників, що працюють на роботах з підвищеною небезпекою?
4. Стажування, дублювання та допуск до роботи працівників.

Література

- 1. Закон України "Про охорону праці" в редакції від 21 листопада 2002 р.
- 2. Закон України "Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності".
- 3. Законодавство України про охорону праці (збірник нормативних документів. У 4 т. - К.: Держнаглядохоронпраці; Основа, 1995.
- 4. Кодекс законів про працю України. - К.: Юрінком Інтер, 1998. -1040 с.
- 5. Гігієнічна класифікація праці за показниками шкідливості і небезпечності факторів виробничого середовища, важкості та напруженості трудового процесу Ц Охорона праці. -1998. - № 6.
- 6. Державний реєстр міжгалузевих і галузевих нормативних актів про охорону праці (Реєстр ДНАОП). - К.: Держнаглядохоронпраці; Основа, 1995. - 223 с.
- 7 Типове положення про навчання з питань охорони праці ДНАОП 0.00-12-99.
- 8. Жидецький В. Ц. Основи охорони праці. - Львів: Афіша, 2002. - 320 с.
- 9. Грибан В.Г.,Негодченко О.В.Охорона праці.Навч.посіб.2-ге вид.-К.: Центр учбової літератури,2018.-280с.
- 10. Гогіташвілі Г.Г. Основи охорони праці : навч. посібник для студ. вищих навч. закладів / Г.Г. Гогіташвілі, В.М. Лапін. — 4-тє вид., випр. та доп . — К.: Знання, 2008 . — 231с.
- 11. Грищук М.В. Основи охорони праці: Підручник для студ. вищих навч. закладів. — К.: Кондор, 2005. — 240 с.
- 12. Основи охорони праці: Підручник / К.Н. Ткачук, М.О. Халімовський, В.В. Зацарний та ін.—К.: Основа, 2003.— 472 с.
- 13. Романчик А.А. Менеджмент охраны труда. — К.: Основа, 2003. — 176 с.
- 14. Катренко Л.А. Охорона праці: навч. посібник для студ. вищих навч. закладів / Л.А. Катренко, Ю.В. Кіт, І.П. Пістун. — Суми: Університетська книга, 2004 . — 496с
- 15. Гогіташвілі Г.Г. Системи управління охороною праці: Навч. Посібник.- К.: ІСДО,1993.-252 с.

•

Основи охорони праці [Текст]: Конспект лекцій для здобувачів освітньо-кваліфікаційного рівня фаховий молодший бакалавр денної форми навчання /уклад. С.В.Зейко – Ковель: ВСП «КПЕФК Луцького НТУ», 2021. –55 с.

Комп'ютерний набір і верстка: Зейко С.В.

Редактор: Зейко С.В.

Підп. до друку _____2019. Формат 60х84/16.Папір офс. Гарн. Таймс.

Ум. друк. арк.3,4.

Обл.-вид. арк. 7,4. Тираж _____ прим. Зам.188.

ВСП «Ковельський промислово-економічний фаховий коледж
Луцького національного технічного університету»

45000 м. Ковель, вул. Заводська, 23

Друк – ВСП «КПЕФК Луцького НТУ»

